

Boda István Károly –Porkoláb Judit: A hipertext paradigma a szövegtanban és a stilisztikában. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen, 2012. 233 lap

1. Immár második éve annak, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak százéves történetével – Geleji Katona István veretes kifejezésével élve – „vagyok foglalatoss”. Amikor ennek a korszakolásával, az 1904-től 2005-ig tartó idő magyar nyelvtudományának a beosztásával foglalkoztam, azt kellett megállapítanom, hogy a hatvanas évek végén, még inkább a hetvenes években kiszélesedett a nyelvtudomány. Amellett, hogy jelentkezett a strukturalizmus, a generatív nyelvészet, kibontakozott az új szemantika, a nyelvpszichológia, a szövegtan, a kommunikációtan, a számítógépes és a matematikai nyelvészet, sőt megindult nagy apparátussal és tudományossággal a gépi fordítás. Nyelvtudományunk kiszélesedése azonban még sokkal nagyobb mértékűvé vált napjainkban. Ezt igazolja Boda István Károlynak és Porkoláb Juditnak ezúttal ismertető érdekessége és nagyon hasznos könyve: *A hipertext paradigma a szövegtanban és a stilisztikában* című, elmúlt évben megjelent munka. A szerzők mindjárt a kezdő fejezetben – mintegy a munkájuk megalkotása közben tapasztalattal összhangban – azt írják: „A közvetlenül érintett könyvtár- és információtudomány, nyelvészet és informatika [...] mellett aligha hagyhatók figyelmen kívül a probléma megismeréstudományi [...], kommunikációelméleti, pszichológiai, logikai és filozófiai (episztemológiai, hermeneutikai stb.) vonatkozásai sem” (7). Ha ehhez hozzávesszük, hogy a könyv 13 lapon (220–33) sorolja a felhasznált szakirodalmat, és hogy a stilisztika, a szövegtan és az informatika szinte valamennyi hazai képviselőjének, továbbá számos külföldi tudósának a munkássága hozzájárult a könyv megszületéséhez, akkor a kiszélesedés mértéke világossá válik.

A szerzőpáros közös munkálkodása igen szerencsésnek mondható. Porkoláb Judit nemcsak kiváló gyakorló gimnáziumi irodalomtanár volt, hanem nagyon is otthon van a nyelvtudományban, a stilisztikában, és aktív tagja volt az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke mellett működő Stíluskutató csoportnak, amely 2008-ban az *Alakzatlexikon* című alapvető munkát tette le az asztalra. Boda István Károly, Porkoláb Judit fia pedig elsősorban a bonyolult és szerteágazó, modern informatikának a mestere, amelyet Tolcsvai Nagy Gábor így írt körül: „az információk számítógéppel való kezelésének kommunikációs tudománya” (2007: 476). Ám Boda István Károly szintén jártas a nyelvtudományban, a stilisztikában és a szerzőktől előbb felsorolt számos tudományágban is.

2. Miről szól Boda István Károly és Porkoláb Judit könyve? Ebből sokat elárul maga a cím: *A hipertext paradigma a szövegtanban és a stilisztikában*. Vagyis röviden: a hipertextszöveg kialakítása ezen a két területen. A hipertextparadigmát ugyancsak Tolcsvai Nagy Gábor így határozza meg: „számítógépes adatbázisban több önálló szövegnek összefüggő témák révén történő összekapcsolásával kialakuló fölöttes szöveg, nem egymásra következő, hanem több irányú kiterjedéssel” (2007: 436). Mindez azt jelenti, hogy a szerzők olyan szemlélet létrehozására törekedtek, amely „a természetes nyelvű szövegeket, ezen belül különösen az általuk vizsgált irodalmi-költői szövegeket egy *komplex hipertext struktúra* (potenciális) részének tekinti, és amely a modern információs technológia segítségével *konstruktív módon felépíthető* és folyamatosan bővíthető” (217).

További kérdés: mi vitte a szerzőket az ilyen jellegű vizsgálat felé? Erre a kérdésre ők maguk felelnek mindjárt az első fejezet elején: „Napjaink kultúrájának egyik alapproblémája a hagyományos és az elektronikus hozzáférhető információ robbanásszerű növekedése, amely mind a releváns információ visszakeresése, mind a megtalált információ feldolgozása szempontjából komoly nehézségeket jelent” (7).

Eredményeik bemutatásában módszeresen jártak el. Az I. rész első fejezetében számba vették azokat a szövegtani jelenségeket (főleg kapcsolatrendszerüket és kognitív háttérüket tekintve), amelyek a hiperszövegekkel összefüggésbe hozhatók. Ilyen a kohézió, a koherencia és a konstingencia,

a szövegköziség és a szövegszerúség. A második fejezetben tárgyalják a hiperszövegek kialakulását és a hipertextuális szövegértelmezést.

A II. részben kerül sor a vers- és stíluselemzés inter- és hipertextuális vonatkozásainak a bemutatására. Ennek keretében sorra veszik a szerzők a funkcionális stilisztika hat stíluszintjének (az akusztikai szintnek, a szó- és kifejezőkészlet szintjének, a szintaktikai szintnek, a kép, valamint a szöveg szintjének és az úgynevezett nyelven kívüli – extralingvális – stilisztikai jelenségek szintjének) mindenekelőtt az inter- és a hipertextuális kapcsolatait.

Meg kell jegyezni: természetesen örülök, hogy a szerzők a 2011-es *Hogyan elemezzünk verset?* című munkámnak (Szathmári 2011) mind az elméleti részét, mind az elemzéseit olyan jól tudták hasznosítani a hipertext vizsgálata során. Érthetően, más magyar stilisztikusok (Fónagy Iván, Szabó Zoltán, Petőfi Sándor János, Kemény Gábor stb.) idevágó művei is ott szerepelnek a felhasznált szakirodalomban.

3. A szerzőknek ezzel a munkával bevallottan az volt a céljuk, hogy a vers- és stíluselemzés kultúráját továbbfejlessék. Közelebbről úgy, hogy a szépirodalmi szövegeket – mint könyvük hátulsó borítóján összefoglalásként utalnak rá – egy komplex hipertextstruktúra részeinek tekintik, amelyek a modern információs technika segítségével konstruktív módon felépíthetők és folyamatosan bővíthetők. Valójában a hipertextparadigma egy modern, dinamikusan fejlődő technológia szemléletét ötvözi – a szerzők megállapítása szerint – a több ezer éves kultúrával. Ezúttal éppen a funkcionális stilisztika stíluselemző módszeréről van szó. Mindez – magasabb szintről (szöveg, hipertext) nézve a nyelvi-stilisztikai jelenségeket – azoknak a stílusesszközöknek a számbavételét jelenti, amelyek inter-, illetve hipertextuális vonatkozásokkal rendelkeznek.

4. Hangsúlyoznom kell, hogy a szerzők, bár modern témát modern keretekben dolgoztak fel, a kidolgozásban és eredményeik bemutatásában – csak helyeselhetően – a jól bevált filológusi módszert követték: utánajártak minden felmerülő kisebb-nagyobb kérdésnek; mindig hivatkoznak – pontosan megjelölt adatokkal – a felhasznált szakirodalomra; az új vagy újnak gondolt fogalmakat, terminus technikusokat megmagyarázzák; bőséges jegyzetekkel élnek és így tovább. Sokatmondóak a táblázatok. Az egyes stíluszintekkel kapcsolatos táblázatok célja például az, hogy a különböző stílusesszközöket és a verselési szempontokat egységes adatszerkezetben ábrázolják (213). Jól illeszkednek a könyv szövegébe a festményekről készült és más képek. Végül pedig Boda István Károly és Pörköly Judit tárgyalt munkájában a mondanivaló megfogalmazása gondos, a lehetőségekhez képest világos, a sokszor elvont részletek ellenére is olvastatja magát a könyv.

5. *A hipertext paradigma a szövegtanban és a stilisztikában* című munka nemcsak a szöveg és a stílus tudománya számára nyit új utakat, hanem hasznos a tudománytörténetnek is. Továbbá megjegyzendő, hogy feltétlenül hasznosítani kellene az oktatás különböző fokain. Azt kívánom a szerzőknek, hogy folytassák tovább a hipertext vizsgálatát és alkalmazását olyan buzgalommal és eredményességgel, ahogy eddig tették.

SZAKIRODALOM

- Szathmári István főszerk. 2008. *Alakzatlexikon*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
Szathmári István 2011. *Hogyan elemezzünk verset?* Tinta Könyvkiadó, Budapest.
Tolcsvai Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.

Szathmári István
professzor emeritus
ELTE BTK
Mai Magyar Nyelvi Tanszék